

werd verkondigd en geloofd! Groen ging zover dat hij zijn boek over de geschiedenis des vaderlands liet beginnen bij Luther. Voor hem was de Duitser Willem van Oranje, die tegen Marnix uitsprak: 'Souffrons qu'on marche sur nous, Aldegonde! pourvu que nous puissions aider l'Eglise de Dieu', de ware Nederlander. Ons volk bestond bij de gratie van diens gebed toen hij werd vermoord. Het is inwendige zending, Nederland daarheen terug te leiden. Geschiedenis is een zaak van namen en jaartallen, maar meer nog van denkbeelden, 'beginselen'. Nederland heeft verleden noch toekomst zonder de kerk van de Reformatie.

Groen genoot van de verhalen die hem bereikten van de Réveilvrienden in Genève. De herleving daar in de 'cité de Calvin' betekende de bijl aan de wortel van de 'cité de Rousseau'.¹⁴

Er valt over te twisten of Groen een gelukkige greep deed door 'revolutie' tot de sleutel van het moderne heidendom te maken. Hij had te goed over de opstand tegen Spanje geschreven om nu het misverstand te wekken dat hij conservatief was en de onmiskkenbare verworvenheden der revolutie van geen waarde achtte. Groen bedoelde de géést die hij ontwaarde: geroemd werd over vrijheid van geloof, maar beoogd werd de afschaffing van het geloof. Het ging hem niet om de ellende en armoede die met de Bataafse tijd waren gekomen, al waren de naweeën zeker vruchten waaraan men de boom kennen kon. Het kwaad zat dieper. Zie het onrecht en de wreedheid, die geen uitwassen waren. Het 'nationale scheermes' behoorde tot de bagage, de dictatuur van Napoleon was een logisch uitvloeisel en in diens leven werd aangetoond hoe hoogmoed vóór de val komt. Duivelse machten waren aan het werk en dat juist in het land waaraan wij voor de Evangelieverkondiging en de vrijheid zoveel dankten.

Natuurlijk zat in de Franse revolutie een 'waarheid' evenals in haar uitlopers: het liberalisme en vooral het socialisme. A. Kuyper heeft op het Sociaal Congres in 1891 (dat een bekroning was van het werk van de inwendige zending) uitvoerig Groens opmerking daarover in de Tweede Kamer (1853) geciteerd: '... lette men op den inderdaad *kommervolle toestand* der lagere bevolking; en zij bovenal indachtig aan het nadeel hetwelk de hoogere standen door *zedenederf en valsche wetenschap* bij het volk hebben gesticht ... In het socialisme ligt *een waarheid gemengd* die het kracht geeft'. Daarom was een gesprek tussen het socialisme en inwendige zending mogelijk.

Maar juist hier moest worden gewaakt. De Satan doet zich voor als een engel des lichts. Op 31 januari 1795 werden in 's-Gravenhage de 'Rechten van den Mensch en Burger' geproclameerd, maar zij waren bedrog gebleken. Buiten Jezus om leiden opvattingen over eigendom en recht tot

14. Groen van Prinsterer, *La Hollande et l'influence de Calvin*, Amsterdam/Genève 1864.